

Трофимова Валентина Устиновна

Мэнгэ-Хангалас улуухун “Кэрэли”
эбхи үөрэхтээһинин киинин педагога,
«Айыллаан» фольклорнай ансаамбыл салайааччыта

П.А.Ойуунускай: “Саха тыла сайдыан баҕарабын, сайдыа диэн эрэнэбин...”

Проект аата: “МИН САХАЛЫЫ КӨРӨБҮН, САҢАРАБЫН”

Омук төһөнөн сайдыылаах да, соччонон бэйэтин төрөөбүт тылын, культуратын харыстыыр. Норуот тыына – дьылҕата, кини киһи – аймах культууратыгар киллэрэр кылаата төрөөбүт тылыгар инэн сылдыар. “Тыла суох- омук суох”, “Тыл- норуот сиркилэтэ”, “Тыл- киһи ис дууһатын кэрэһитэ” о.д.а өс хоһооннор көлүөнэттэн көлүөнэбэ бэриллэн, бүгүнгү күнгэ тийээн кэллилэр.

Билигин норуоппут тылынан уус-уран айымньытын куоҕайар чыпчаала олонхо аан дойду шедеврдарын ахсааныгар киирдэ. Олонхону сэнээри өссө күүһүрдэ. Саха норуота олонорон кэлбит олобун, баай культуратын, тылын үөрэтии, чинчийии бүтүн аан дойду иннигэр арылынна. Ол эрэн, аҕыйах ахсааннаах саха омуга төрөөбүт тылын төлкөтө, төлө тутуулар турукка киирэн иһэрэ кистэл буолбатах. Ыраастык сахалыы сангарар киһи ахсаана, сыыдам сырыылаах сана сайдыы олоххо киирэн истэбин аайы аҕыйаан иһэр. Бу тыл эстэн, сүтэн эрэр кэрэһитэ, илдьитэ дуо? Билинни сайдыылаах олоххо ханнык ньыманы туһанан төрөөбүт тылбытын кэлэр кэнчээри ыччакка хаалларабыт?

Кыһарҕан. Ол эрэн, сылтан сыл аайы саха оҕотун бэйэтин төрүт тылыгар, культуратыгар иитэр олус уустугуран иһэр. Оҕолор билигин интернет араас ситимнэрин баһылаан ийэ тылларыттан тэйэн, сүтэрэн эрэллэр. Сатаан сахалыы сангарбат оҕолор элбээн иһэллэр.

Силиһэ суох мас үүммэт ” диэн норуот мындыр өс хоһооно кэрэһэлииринэн. Сахалар омук буоларбыт быһыытынан бэйэбит төрүт култуурабытын умнубат, сүтэрбэт туһугар оҕо кыра сааһыттан инэри, үөрэтии биһиги уһуйааччылар ытык иэспит буолар. Онон оҕо кыра сааһыттан бэйэтин культуратын этигэр – хааныгар, кутугар-сүрүгэр инэрдэбинэ, атын культураны сөптөөхтүк ылынарыгар бэйэтигэр олохтоох тирэх буолар.

Тоҕооһо. Оҕо төрөөбүт тылын умнубатын туһугар сахалыы сангарар, көрөр эйгэтин тэрийии. Степанида Ильинична Борисова аатынан Норуот Айымньытын дьиэтин кытта “Мин сахалыы көрөбүн, сангарабын” бырайыакка оҕолору сыһыаран төрөөбүт тылларыгар интэриэһи тардар үлэни ытыы.

Бырайыак сыала: Оҕону аныгы үйэ тэтимигэр сөп түбэһиннэрэн, анимация, дубляж нөҥүө төрөөбүт тылын түргэнник ылынарыгар, интириэһи тарды. Оҕо төрөөбүт тылын сөптөөхтүк сангарарыгар анимация, дубляж нөҥүө интэриэһи тарды

Бырайыак соруктара:

1 сыл-Олонхо тылыгар-өһүгэр тирэҕирэн “Модун Эр соҕотох” олонхо сюжеттарын оҕолорго уруһуйдатан анимацияга холонон көрүү. Үлэ соруктара:

- Оџоџо олонхо туһунан билиитин чингэтии;
- Олонхо тылын-өһүн, ырыатын тойугун анимация нөнгүө интириэһиргэтэн тириэрдии;
- Оџо өйүгэр онорон көрөр, уруһуйдуур дьоџурун сайыннарыы;
- Оџо бэйэтин сөптөөхтүк сыаналана үөрэнэрин ситиһии;

2 сыл мультфильмнэри, киинэлэри хайдах тылбаастырга, санарарга кэтээн көрүү, холонуу;

- Степанида Ильинична Борисова аатынан Норуот айымньытын дьиэтин үлэһиттэрин кытта ситимнээх үлэџэ тэһнэ сылдыы;
- Оруоллары хайдах толорулларын кэтээн көрүү;
- Тылбаастааһын үлэтигэр тылдыкка тыллар суолталарын үөрэтии, чингэтии;

3 сыл оџо бэйэтэ талбыт мультфильмын толору тылбаастааһын, оруолларынан санарыы;

Үлэ хаамыыта “Модун Эр Соџотох” анимационнай олонхо:

1. “Модун Эр Соџотох” олонхону ааџыы, ырытыы;
2. Оџо олонхону ойуулаан көрөн сюжетынан уруһуйдааһын. Дьарыгы ситимнээн уруһуй уруогун уһуйааччытын кытта тэһнэ ыыттыбыт.
3. Уруһуйдары сканердаан компьютерга сааһылааһын
4. Олонхо тиэкиһи оруолларынан ааџыы, записьтааһын.
5. Photoshop, adobe premiere программалары туһанан танан оноруу.
6. Adobe premiere видеоредакторга уруһуй эттигин хамсатабыт уонна тыаһын-ууһун киллэрэн танан оноробут.

Үлэ хаамыыта мультфильмнар, киинэлэр дубляжтара:

1. Мультфильмнэри көрүү, ырытыы
2. “КУНГ-ФУ ПАНДА”, “ОДИН ДОМА-2” улахан бырайыактар хайдах оноһуллалларын кэтээн көрүү;
3. Оруоллары хайдах талалларын, толорулларын кэтээн көрүү;
4. Тылы сөпкө санарыыга артикуляционнай дьарыктар;
5. Биир сөптөөх мультфильм талыы. Холобура: “Маша и Медведь”
6. Оруоллары талыы
7. Сценарий оноруу.Тылдыты туһанан тылбаастааһын. Тыллар суолталарын ырытыы.
8. Оруолларынан ааџыы

Күүтүллэр түмүк:

1. Оҕо сахалыы ыраастык санарыытын ситиһии;
2. Төрөөбүт тылга тапталы иити;
3. Оҕо сангарар дьоҕурун сайыннарыы
4. Оҕо алтыһан, сыһыанна киирэн бэйэ-бэйэлэрин үөрэтиһэн, билиини –көрүүнү ылар кыахтарын кэнэти
5. Үөрэнээччи бэйэтин кыаҕар эрэнэр, ситиһии хайдах кэлэрин билэр уонна быһаарыылаах буолуутун ситиһии
6. Оҕо үөрэммит сатабылын үрдүк таһымнаахтык толоруутун ситиһии

Саха оҕото-айылҕа оҕото. Сахаларга төрдүбүтүгэр-ууспутугар, эппитигэр-хааммытыгар баар дьоҕуру, сатабылы сөпкө тобулан тайаннахха, киһи идэтин талынарыгар, дьоҕурун, талаанын сайыннараарыгар биир көмөлөһөр күүстээх дьайыыттан биирдэстэрэ буолар.